

мають міські поселення з незначним рівнем розвитку, монофункціональною структурою (Скалат, Зборів, Скала-Подільська, Підгайці).

Деякі міські поселення вже у 80-их рр. ХХ ст. значно зменшились, порівняно з 1959 роком (Козлів, Гримайлів, Заложці, Мельниця-Подільська). Це пов'язано, перш за все, з втратою ними ряду функцій, які вони мали як районні центри, в сучасних умовах відбувся ще більший їхній соціально-економічний занепад.

Висновки. Вивчення розселення населення Тернопільської області дозволяє зробити такі висновки:

а) за період від 1959 до 2001 рр. спостерігалось значне зменшення кількості сільських поселень, передусім невеликих;

б) зменшення чисельності населення сільських поселень відбулося у другій половині ХХ ст., спочатку внаслідок інтенсивної міграції сільських жителів у міста, а пізніше – внаслідок виїзду сільських мешканців за кордон та через погіршення демовідтворювальних процесів;

в) зміна тенденцій динаміки сільського розселення можлива при умові розвитку у селах малого бізнесу, передусім фермерських господарств, невеликих підприємств із переробки сільськогосподарської сировини, ремонту сільськогосподарської техніки та автомобілів тощо;

г) збільшення людності і контрастності міських поселень, швидке зростання м. Тернополя, кількісне зменшення сільського населення і сільських населених пунктів тривалий час були суттєвими ознаками системи розселення Тернопільської області. Сповільнення темпів зростання міст, зменшення темпів урбанізації, а також перенесення багатьох функцій у малі міста, зміна функцій малих міст і селищ міського типу - свідчення того, що людність міських поселень невпинно зменшуватиметься. Необхідні заходи із соціально-економічного піднесення всіх поселень, із збереження всієї поселенської мережі регіону.

Література

1. Кількість та територіальне розміщення населення України. За даними Всеукраїнського перепису населення 2001 року. – К.: Деякомстат України, 2003.- 218 с.
2. Заставецька Л.Б. Функціонування локальних систем розселення у агро-промислових регіонах // Матеріали міжнародної науково-практичної конференції [“Європейські інтеграційні процеси і транскордонне співробітництво”]. Луцьк, травень 2006 / за ред. Й.В.Лажника і С.В.Федонька. - Луцьк, 2006.- Т.2.- С.365-367
3. Немец Л.Н. Устойчивое развитие: социально-экономические аспекты – Харьков: Факт, 2003. – 383 с.

Summary:

Zastavetska L., Tkatch I. DYNAMICS OF POPULOUSNESS OF NETWORK OF SETTLEMENTS OF THE TERNOPIL REGION.

The analysis of processes of transformation of settler network of the Ternopil area is carried out in the article, that took place from middle of XX – to beginning of XXI item, found out the tendencies of changes of amount of settlements and populousness of settlements, basic factors which determine these changes are set.

Надійшла 05.05.2009р.

УДК 911:337.7(477)

Любов АЛЬТГАЙМ

ТЕРИТОРІАЛЬНА СТРУКТУРА СІЛЬСЬКОГО РОЗСЕЛЕННЯ ХМЕЛЬНИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ

Актуальність теми статті. Вивчення і дослідження планувальних форм сільських поселень необхідне для розв'язання проблем територіальної організації і розміщення поселенської мережі регіону. Актуальними такі дослідження є в напрямку особливостей планування і забудови сільських поселень, організації їх інфраструктури, від чого знаходяться в прямій залежності побутові умови, соціальних і економічний розвиток

кожного конкретного сільського поселення. На регіональному рівні ці проблеми є ще не достатньо дослідженими і науково обґрунтованими.

Розселення Хмельницької області, як і будь-якої території, характеризується: а) загальними кількісними показниками (число населених пунктів, їх типи і величина) – абсолютними чи віднесеними до одиниці території; б) розходженнями в заселеності окремих частин цієї території, що утворюють той чи інший “малюнок розселення” (за В.В. Покшишевским); в) наявністю визначених місцевих чи систем комплексів населених пунктів, що поєднуються різноманітними зв'язками (передусім виробничими і господарсько-організаційними).

Постановка проблеми. Процес дослідження мережі сільських поселень Хмельницької області, аналіз впливу на неї різних чинників дає можливість виявити регіональні особливості у територіальній структурі сільського розселення, на основі яких можна провести його районування. Важливість цього процесу, як в науковому так і в практичному аспектах, визначається підведенням підсумків результатів такого дослідження із виділенням регіональних соціально-економічних проблем територіального розміщення мережі сільських поселень. Ці результати можуть використовуватись у вдосконаленні соціального обслуговування, реалізації адміністративної реформи, для визначення стратегії економічного розвитку, подальшого проведення регіональних наукових досліджень.

Аналіз досліджень і публікацій. Методологічним питанням географії сільського розселення чи характеристики розселення окремих районів країни присвячені роботи В.В. Покшишевського, С.О. Ковальова, К.П. Космачова, В.С. Валіва, О.Р. Назаревського, Б.С. Хорєва, О.О. Мінца, Т.К. Дагаєвої і деякими іншими. Різним аспектам географії населення адміністративних областей були присвячені статті М.О. Петриги, С.С. Мохначука, В.А. Бутковської, Т.Г. Морар, М.О. Ковтонюка, В.О. Білозерової. Розкрито проблеми виникнення, формування, особливостей розміщення, класифікації і типології міських і сільських поселень, динаміки їх населення у статтях М.В. Григоровича, Ю.І. Пітпоренка, Б.І. Заставецького, С.С. Мохначука, О.В. Коржа, М.О. Ковтонюка, М.П. Крачила, Л.О. Ганечко, А.В. Степаненка, В.В. Загороднього, В.М. Косенка, Л.М. Денисюк, Д.В. Ткача, М.П. Якимової, М.Я. Яготіна та ін.

Виклад основного матеріалу. На території Хмельницької області під впливом історичних і природних чинників сформувались різні планувальні форми сільських поселень. Пізніше долучився вплив політичних і соціально-економічних чинників. В наслідок цього найбільш типовими в області є комбіноване, ланцюгове, лінійне, вуличне, безсистемне планування сільських поселень (табл. 1).

Найпоширенішою планувальною формою в області є комбінована (є типовою в 13 районах області), трпляється у всіх районах і безсистемна (є типовою в 9 районах). Також в багатьох районах є ланцюгова (у 12), лінійна (у 11) та вулична (у 8) планувальна форма, хоча вони там є нетиповими і непанівними, а лише поодинокими.

Комбінована форма планування сільських поселень, поєднавши елементи форм безсистемного, лінійного, вуличного і ланцюгового планування комбінована форма є найбільш поширеною на території Хмельницької області. Панівною вона є у 6 районах, типовою – 13 і поодинокую у 1 (Летичівському районі), (табл. 1).

Присутність комбінованої форми планування у всіх районах говорить про її менш більш рівномірне поширення на всій території області, крім північних районів, де найбільше зустрічаються ланцюгова, лінійна та безсистемна планувальні форми (рис. 1). Прикладом комбінованої форми планування сільських поселень можна навести село Дашківці Віньковецького району та село Залісці Дунаєвського району (рис. 1).

Безсистемна форма планування сільських поселень є характерною для найдавніших поселень, заснування яких тягнеться із часів існування Київської Русі. Вона займає друге місце за поширенням у районах Хмельницької області, після комбінованої (табл. 1). У 9-ти

районах вона є типовою, домінуючою у Ізяславському, Красилівському і Хмельницькому районах, та поодиноким зустрічається у Кам'янець-Подільському, Славутському і Староконстянтинівському районах (табл. 1). Її особливістю є хаотичне розсіювання селянських садіб у долинах ярів, річок, на пагорбах. Тобто визначальними чинниками їх формування є природне середовище (рельєф, річкова мережа, клімат місцевості), незначна кількість населення на цій території в момент заселення і місцеві традиції. Для цієї форми, як і для комбінованої, є характерним також поєднання в ній інших форм – розкидані поодинокі садіби переходять у сформовані вулиці, або безсистемно розсіяні чи скупчені двори поєднуються із ланцюговими і лінійними формами. Прикладом безсистемної планувальної форми може бути село Ріпки Ізяславського району (рис. 1).

Таблиця 1.

Планування сільських поселень Хмельницької області

№ п/п	Адміністративні райони	Форми поселень														
		комбінована			ланцюгова			лінійна			вулична			безсистемна		
		п*	г*	па*	п*	г*	па*	п*	г*	па*	п*	г*	па*	п*	г*	па*
1.	По області	1	13	6	12	1	1	11	-	-	8	2	-	3	9	3
2.	Білогірський	-	+	-	-	+	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-
3.	Вінковецький	-	+	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	+	-
4.	Волочинський	-	+	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-
5.	Городоцький	-	-	+	+	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-
6.	Деражнянський	-	+	-	+	-	-	+	-	-	-	-	-	-	+	-
7.	Дунаєвецький	-	+	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	+	-
8.	Ізяславський	-	+	-	+	-	-	+	-	-	+	-	-	-	-	+
9.	Кам'янець-Подільський	-	-	+	-	-	-	+	-	-	-	-	-	+	-	-
10.	Красилівський	-	+	-	-	-	-	+	-	-	+	-	-	-	-	+
11.	Летичівський	+	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-
12.	Новоушицький	-	+	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	+	-
13.	Полонський	-	-	+	+	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-
14.	Славутський	-	+	-	-	-	+	-	-	-	-	+	-	+	-	-
15.	Староконстянтинівський	-	-	+	+	-	-	-	-	-	-	+	-	+	-	-
16.	Старосинявський	-	-	+	+	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-
17.	Теопільський	-	+	-	+	-	-	+	-	-	-	-	-	-	+	-
18.	Хмельницький	-	+	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+
19.	Чемеровецький	-	-	+	-	-	-	+	-	-	+	-	-	-	-	-
20.	Шептівський	-	+	-	+	-	-	+	-	-	+	-	-	-	+	-
21.	Ярмолинський	-	+	-	+	-	-	+	-	-	-	-	-	-	+	-

п* - поодинокі, г* - типові, па* - панівні.

Ланцюгова форма планування сільських поселень. На третьому, серед п'яти найпоширеніших планувальних форм сільських поселень області знаходиться ця форма планування. Вона не є переважно типовою чи панівною в районах області, однак поодиноким зустрічається у 12-ти районах. Характерним для цієї планувальної форми є розташування селянських садіб вздовж дороги, прокладеної паралельно вздовж русла річки, ця група садіб може бути не значною за кількістю і простягатися лише на декілька десятків метрів.

Тому панівною вона є лише у Славутському районі (наприклад, село Перемишль, яке показано на рис. 1), а типовою для Білогірського району. Селянські садіби в цих районах розташовані, в основному вздовж доріг, їх поділ на окремі повздовжньо-скупчені сектори зумовлені складною конфігурацією русел річок, наявністю заболочених ділянок і особливостями розташування в них головної дороги. Всі ці чинники історично сформували умови формування ланцюгової форми сільських поселень в більшості районах області.

Лінійна форма планування сільських поселень. Не має панівного і типового переважання в жодному районі Хмельницької області (табл. 1), однак вона поодиноким зустрічається у 11-ти районах. Поширення лінійної форми в області пояснюється тим, що

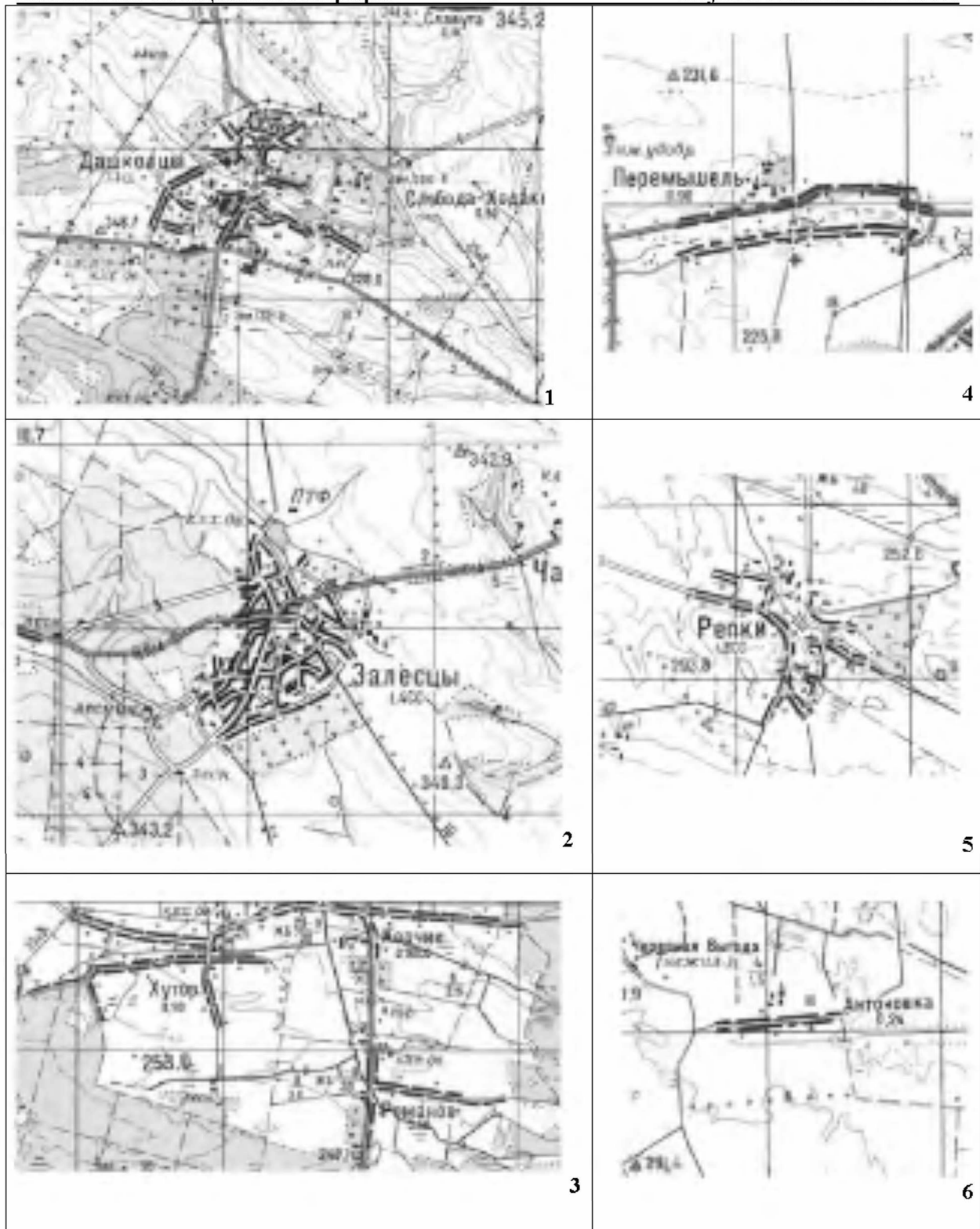

Рис. 1. Планувальні форми сільських поселень Хмельницької області

1, 2 – приклади комбінованої форми планування сільських поселень (село Дашківці Вінницького району та село Залісці Дунаєвецького району); 3 – приклад вуличної форми поселень (села Романів, Корчик, Хутір Шепетівського району); 4 – приклад ланцюгової форми сільських поселень (село Перемисьль Славутського району); 5 – приклад безсистемної планувальної форми (село Ріпки Ізяславського району); 6 – приклад лінійної форми поселень (село Антонівка Теофіпольського району).

вона була з історичних часів традиційною для українських етнічних територій. Однак, через те, що землі Хмельницької області зазнавали спустошливих набігів татар, знищення сіл, їх планувальні форми видозмінювались, поєднуючи у своїй структурі різні елементи розташування селянських садиб. Характерною її рисою є розміщення дворів вздовж однієї (наприклад, село Антонівка Теофіпольського району, яке показано на рис. 1), або кількох прямих чи кривих ліній з обов'язковою орієнтацією входів на річку, південний або східний напрям, тобто на сонячну сторону горизонту, або на найблищу водойму. А коли підпорядкування забудови поселень, в сучасних умовах, залежить від планів місцевого самоврядування, лінійні їх компоненти найчастіше виникають на окраїнах сільських поселень, доповнюючись, або поєднуючись із іншими планувальними формами (комбінованими, безсистемними).

Вулична форма планування сільських поселень. Сільські поселення із вуличною планувальною формою, порівняно від інших планувальних форм, зустрічаються рідше на території Хмельницької області. Типовою вона є для Славутського і Староконстантинівського районів, не переважаючи в жодному (табл. 1). Оскільки елементи цієї форми наявні у комбінованій планувальній формі, яка є найпоширенішою в області. Вуличне планування зародилось і розвинулось під час колонізації і панування на території області польської шляхти, а також продовжило формуватися за часів колективізації Радянського Союзу. Така форма планування не є характерною для українських етнічних традицій, а колонізатори не зважали на природні чинники (рельєф, орієнтацію будівель на сонячні сторони, річки), їх найголовнішим аргументом було зручний доступ до комунікацій, досягнення більших розмірів селянських садиб. Прикладом вуличної форми планування сільських поселень можуть бути села Романів, Корчик, Хутір Шепетівського району, які показані на рис. 1.

В процесі дослідження мережі сільських поселень Хмельницької області, аналізуючи вплив на неї різних чинників (історичних, природних, соціально-економічних, демографічних і екологічних) дало можливість виявити регіональні особливості у територіальній структурі сільського розселення, на основі яких провести його районування. Тому згідно з особливостями формування та розвитку основних показників територіальної структури сільського розселення області та наявних планувальних форм сільських поселень доцільним є виділення п'яти районів: Поліського, Прислуцького, Побузького, Височинного і Товтрово-Придністровського (рис. 2).

Усі ці райони сільського розселення у структурі територіальної організації сільського розселення Хмельницької області відіграють роль внутрішньообласних локальних підсистем, їхні підрайони – міжрайонних локальних підсистем, а адміністративні райони, які входять до складу підрайонів сільського розселення, є районними локальними підсистемами. У свою чергу, у районних локальних підсистемах є куцові локальні підсистеми, які складаються із первинних локальних підсистем (сільських рад).

Поліський внутрішньообласний район сільського розселення охоплює Білогірський, Ізяславський, Полонський, Славутський і Шепетівський адміністративні райони (або районні локальні підсистеми).

Площа його території складає 5220 км², що становить 25% від площі всієї області. В ньому нараховується 355 сільських поселень – 25% сіл області, чисельність населення в яких 155013 (перепис 2001р.) – це 22% всього населення по області, найбільше населення розташовано у групі сільських поселень із людністю 101-500 осіб – майже 39%. Кількість сільських рад (або первинних локальних підсистем) в ньому 127, середня площа яких складає 41 км² (найвищий показник по області). Відповідно щільність сільського населення в цьому районі є найнижчою – 30 осіб на км², густина поселенської мережі – 7 поселень на 100 км², середня відстань між ними 3,84 км.

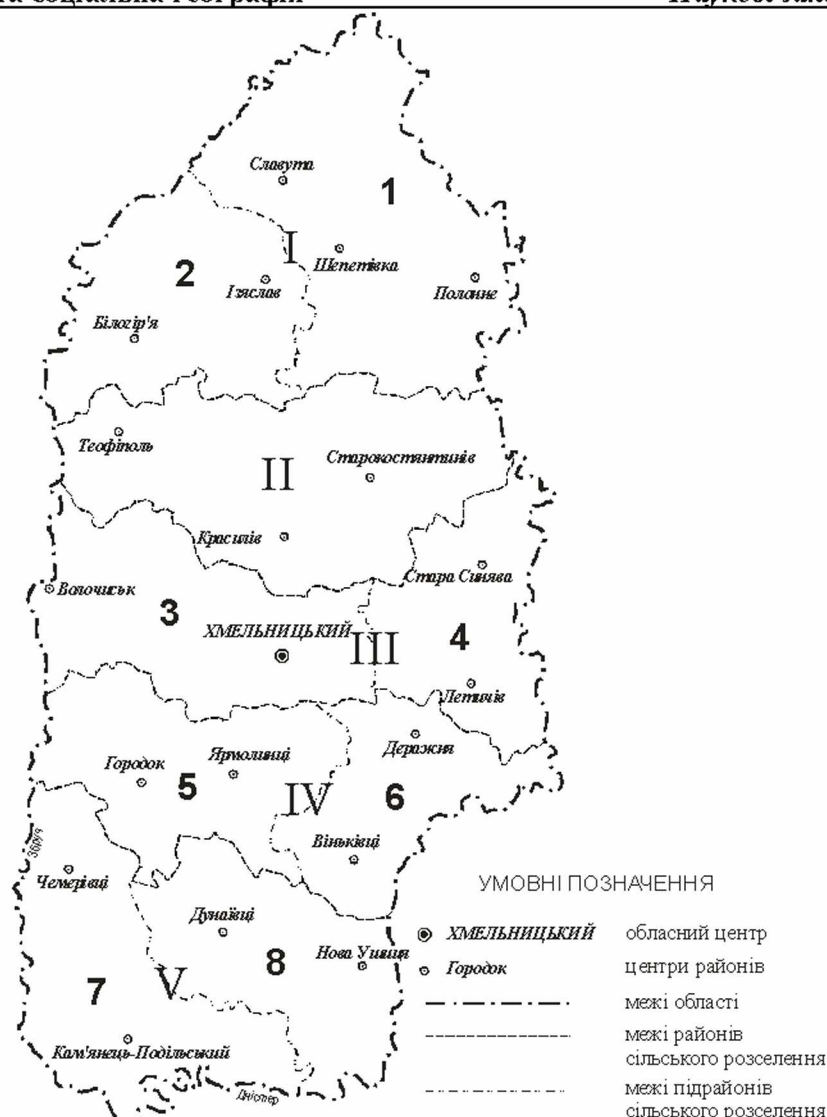

Рис. 2. Районування сільського розселення Хмельницької області

I – Поліський район із розташованими на його території заболочених ділянок із малими за людністю сільськими поселеннями.

Підрайони: 1 – Полісько-Хоморецький підрайон із нецільною забудовою поселень, ланцюгової, лінійної та комбінованої планувальних форм; 2 – Пригоринський район із цільною забудовою сільських поселень, переважанням як безсистемних, так і комбінованих планувальних форм.

II – Прислуцький район із малими і середніми за людністю селами і високою щільністю поселень, із безсистемними, вуличними і комбінованими планувальними формами.

III – Побузький район із малими і середніми за людністю сільськими поселеннями.

Підрайони: 3 – Верхньобузький підрайон із цільною забудовою поселень, поширенням безсистемних і ланцюгових форм; 4 – Прибузько-Іквенський підрайон цільно забудованих сільських поселень із комбінованими планувальними формами.

IV – Височинний район малих і значною часткою середніх за людністю поселень.

Підрайони: 5 – Верхньовисочинний підрайон із цільно забудованими сільськими поселеннями переважно комбінованих і ланцюгових форм; 6 – Нижньовисочинний підрайон із меншою щільністю сільських поселень, поширенням безсистемних, лінійних і комбінованих форм.

V – Товтрово-Придністровський район середніх і значною часткою великих за плодністю сіл.

Підрайони: 7 - Підрайон Подільських Товтр із щільною забудовою поселень переважно комбінованих форм; 8 – Дунаєвецько-Ушицький підрайон із щільно забудованими сільськими поселеннями, поширенням безсистемних, комбінованих і вуличних форм.

Поліський район розселення складається із двох підрайонів (або міжрайонних локальних підсистем) – Полісько-Хоморецького і Пригоринського, в які входить 22 кущових локальних підсистем: Берездівська, Ганнопільська, Мухарівська, Нетішинська, Славутська, Грицівська, Михайлюцька, Шепетівсько-Судилківська, Чотиборська, Полонсько-Понінська, Онацьковецька, Сасанівська, Білогірська, Залузька, Малоборовицька, Перерослівська, Ямпільська, Білгородська, Клубівська, Ізяславська, Плузнівська і Сахновецька. Для цього району характерною є значна віддаленість кущових локальних підсистем від районних через велику площу району розселення.

Негативними демографічними показниками цього району є один із найвищих показників смертності населення – більше 21% і найвища частка безробітних від кількості зареєстрованих в області – майже 32%, а також високий відсоток населення у віці старшого за працездатний – майже 22%.

Прислуцький внутрішньообласний район сільського розселення займає територію трьох районних локальних підсистем (адміністративних районів) – Красилівської, Теофіпольської і Староконстантинівської, площею 3111 км², що становить 15% від площі обласної системи розселення. Кількість сільських поселень нараховується тут 243 (17%) села, в яких проживає 98805 осіб (14%), найбільше населення зосереджено у селах плодністю 101-500 осіб (майже 40%). Кількість первинних локальних підсистем (сільських рад) - 87, що становить 15% від їх кількості в області, їх середня площа становить 36 км² – це середній показник в області. Щільність сільського населення на цій території 32 особи на км², що є на 2 особи вищим від даного показника у Поліському районі. Густота поселенської мережі тут також є вищою – 8 поселень на 100 км² середня відстань між ними 3,58 км.

У складі Прислуцького району сільського розселення знаходиться 10 кущових локальних підсистем: Базалійська, Поляхівська, Святецька, Теофіпольська, Антонінська, Великозозулинецька, Красилівська, Немиринецька, Староконстантинівська і Сатроостропільсько-Сербинівська. Характерним для цього району є нелогічне розташування сіл ближче до кущів, ніж первинних центрів, первинних локальних підсистем (сільських рад) - до кущів.

Пересічні середньозважені показники демографічної ситуації в цьому районі є найнижчими в області, крім частки безробітних від кількості зареєстрованих, він знаходиться на третій позиції – майже 20%.

Побузький внутрішньообласний район сільського розселення охоплює чотири районні локальні підсистеми (Волочиську, Летичівську, Старосинявську і Хмельницьку), з яких складається дві міжрайонні локальні підсистеми – Верхньобугська і Прибугсько-Іквенська (рисунок 2). Площа цього району сільського розселення Хмельницької обласної системи розселення становить 3944 км² – це 19% території області. Кількість сільських поселень – 263 села (також 19%), в яких проживає 131750 осіб (також 19%), більшість яких (майже 41%) зосереджена у групі поселень із плодністю 501-1000 осіб (середніх за плодністю селам), що є відмінною рисою від двох попередніх районів сільського розселення. Первинних локальних підсистем тут нараховується 113, що становить 20% від їх обласної кількості, середня їх площа має дійсно середній показник в області 35 км². Щільність населення на цій території сягає 33 особи на км², а густота поселенської мережі 7 поселень на 100 км², середня відстань між ними становить 3,87 км – обидва останні показники є середніми в області.

Верхньобузька міжрайонна локальна підсистема складається із 7-ми кущових локальних підсистем: Війтвецької, Волочисько-Користовецької, Наркевицької, Купальської,

Гвардійської, Хмельницької, Чорно острівської, а Прибутсько-Іквенська міжрайонна локальна підсистема складається із 4-ох кушових локальних підсистем: Летичівської, Меджибіжської, Адампільської, Старосинявської. Характерною ознакою для цього району є дуже велика віддаленість окремих купців від центрів районних локальних підсистем.

Височинний внутрішньообласний район сільського розселення складається із двох міжрайонних локальних підсистем (підрайонів) Верхньовисочинної і Нижньовисочинної. Його площа становить 3578 км² (22% площі області), на якій розташувалось 225 сільських поселення (16%), в яких проживає 116427 осіб (16%), які в основному проживають у середніх за людністю поселеннях. Кількість сільських рад, або первинних локальних підсистем нараховується 102 (18%) одиниці, середня площа яких складає 35 км². Щільність сільського населення – 33 особи на км², а густина поселенської мережі 6 сіл на 100 км², середня відстань між якими 3,99 км – найвища в області.

Верхньовисочинна локальна підсистема формується із шести кушових локальних підсистем: Городоцької, Кушинської, Сатанівської, Михайлівської, Солобковецької, Ярмолинецької, а Нижньовисочинна – також із шести: Віньковецької, Зінківської, Вовковинської, Гатнянської, Деражнянської і Новосільської. Характерним для них є великі відстані як від сіл до первинних локальних підсистем (сільських рад), так і від сільських рад до центрів кушових локальних підсистем.

Серед пересічних середньозважених показників демографічної ситуації в цьому районі найбільш привабливою є частка безробітних – 10,73%, яка є найнижчою в області.

Товтрово-Придністровський внутрішньообласний район сільського розселення охоплює два підрайони, або міжрайонні локальні підсистеми: Подільсько-Товтрово і Дунаєвецько-Ушицьку. Його площа становить 4500 км², що є 22% від площі області. На його території зосереджено 330 сільських поселення (23% від кількості поселень в області), в яких проживає 201223 особи (29%), переважна більшість яких (більше 42%) перебуває у групі поселень із людністю 1001-5000 осіб, тобто у великих селах. Первинних локальних підсистем, тобто сільських рад тут нараховується 139 (25%), що є найвищим показником серед районів сільського розселення, середня площа їх становить 32 км², що є найнижчим показником серед п'яти районів. Щільність сільського населення є тут також найвищою – 45 осіб на км². Густина поселенської мережі - 7 сіл на 100 км² – це середній показник, як і середня відстань між сільськими поселеннями – 3,69 км.

Міжрайонна локальна підсистема Подільсько-Товтрова складається із 11-ти кушових локальних підсистем: Вільховецької, Закупненської, Зарічанської, Летавської, Чемеровецької, Вихватнівської, Грушківської, Камянець-Подільської, Оринівської, Слобідко-Рихтівської, Ходоровецької, і Дунаєвецько-Ушицька складається також із 11-ти кушових локальних підсистем: Великожванчицької, Дунаєвецької, Іванковецької, Маківської, Підлісномукарівської, Смотрицької, Томашівської, Борсуківської, Івашковецької, Кубанської, Ново-Ушицької. Їх характерними ознаками є дуже великі відстані між центрами кушових локальних підсистем і центрами районних, а також наявність значної кількості великих за розмірами і людністю сільських поселень.

Пересічні середньозважені показники демографічної ситуації в цьому районі є найвищими або майже найвищими серед усіх районів сільського розселення.

Висновки. Виявлення регіональних особливостей у територіальній структурі сільського розселення Хмельницької області дало можливість на їх основі провести районування сільського розселення цієї території. Результати такого наукового дослідження можна використовувати у вдосконаленні системи соціального обслуговування, реалізації адміністративної реформи, визначення стратегії економічного розвитку, подальшому проведенні регіональних наукових досліджень.

Література

1. Джаман В.О. Регіональні системи розселення: демографічні аспекти. – Чернівці: Рута, 2003. – 392 с.

2. Доценко А.І. Регіональне розселення: проблеми і перспективи. - К.: Наукова думка, 1994. - 195 с.
3. Ковалев С.А. Сельское расселение. (Геогр. исследование). / Под. ред. проф. Ю.Г. Саушкина. М., Изд-во Моск. ун-та, 1963. – 371 с.
4. Фтомов Г.С., Кочерга А.И., Коваленко П.С. Расселение: вопросы теории и развития (на примере УССР). – К.: Наукова думка, 1985. – 263 с.

Summary:

Lubov Althaim. TERRITORY STRUCTURE OF COUNTRY SETTLEMENT IN KHMELNYTSKY REGION.

In the article formation peculiarities of territory structure of country settlement in Khmelnytsky region are given, particularly, the most typical planning forms of country settlement are described. Region distribution of country distribution is done.

Key words: territory structure, planning forms, country settlement, region distribution.

Надійшла 17.04.2009р.

УДК: 911.314.17 (477.84)

Лілія ЗУБ

ПРОБЛЕМИ ДЕМОГРАФІЧНОГО СТАРІННЯ НАСЕЛЕННЯ У ТЕРНОПІЛЬСЬКІЙ ОБЛАСТІ

Демографічна криза є однією із сучасних проблем українського суспільства. Особливо гостро вона проявляється у слабоурбанізованих регіонах нашої держави, де тривалий час спостерігаються демографічні процеси, що характеризуються звуженням відтворенням поколінь, скороченням середньої тривалості життя, збільшенням розриву її між кількістю чоловіків та жінок, викривленнями у статеві-віковій структурі сільського та міського населення, переважанням жінок у кількості всього населення через високу смертність чоловіків і меншу тривалість їх життя. Усі ці процеси сприяють швидкому старінню населення та викликають його депопуляцію.

Демографічні проблеми статеві-вікової структури й старіння населення досліджували А. Волков, В. Джаман, О. Заставецька, Е. Лібанова, С. Пирожков, Е. Россет, Г. Старостенко, В. Стещенко, О. Шаблій та ін.

Об'єктом дослідження є демографічні характеристики населення Тернопільської області; предметом – внутрішньообласна диференціація процесів старіння населення області. Метою дослідження є аналіз показників, що характеризують процеси старіння населення області та виявлення територіальних відмінностей в межах регіону.

Отже, одним із несприятливих демографічних процесів в області є старіння населення. Як критерій для оцінки рівня демографічного старіння використовують частку в населенні осіб старше 60 років (шкала Ж. Боже-Гарнье – Е. Россета) [5]. Якщо частка людей у віці понад 60 років перевищує 10 %, то нація належить до старіючої. Україна відноситься до країн з найстарішим населенням. Вона посідає 19 місце за величиною частки населення віком понад 60 років (20,9 %) після демографічно найстаріших країн, до яких належать Японія – 26,3 %, Італія – 25,6, Німеччина – 25,1, Швеція – 23,4, Греція – 23 % (для порівняння: Білорусь посідає за цим показником 23-тє, Російська Федерація – 27-ме місце) [9, с. 130; 8, с. 18]. В останні роки в області (та й Україні) частка населення у віці понад 60 років становила понад 20 % (демографічна старість населення наступає, якщо даний показник становить більше 12 % і проходить від початкового (12-14 %) та середнього (14-16 %) її рівня до високого (16-18 %) та надзвичайно високого (більше 18 %). Так, якщо у 1959 р. частка осіб цього віку в області складала 12,5 %, у 1970 р. – 16,5 %, у 1979 р. – 17,3 %, у 1989 р. – 19,5 %, то вже на початку 2006 р. вона досягла 20,9 % (табл. 1).

Іншими словами, за період 1959-2006 рр., згідно шкали Е. Россета, населення області пройшло від початкового рівня демографічної старості до останнього, надзвичайно високого. Рівень старіння населення області загалом та сільського населення зокрема залишається